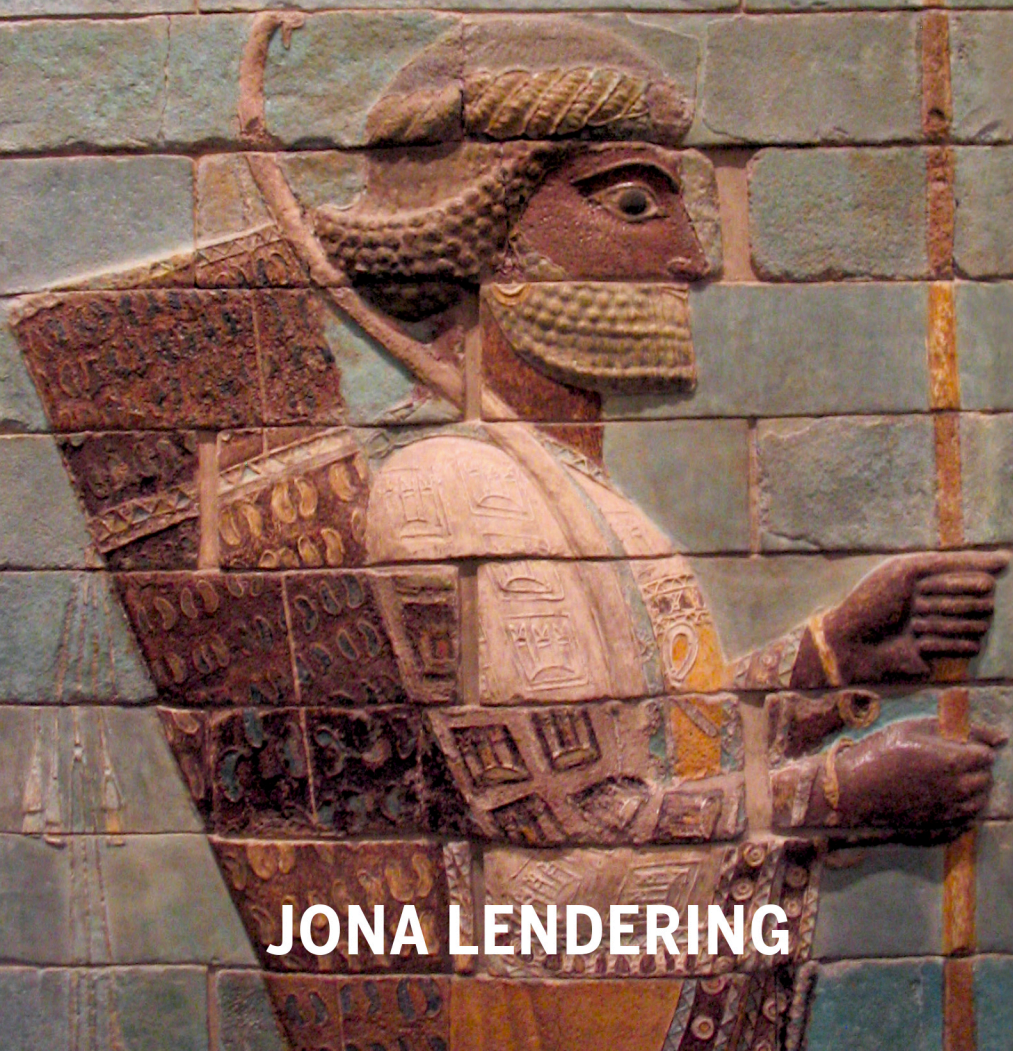

XERXES

IN GRIEKENLAND

DE MYTHISCHE OORLOG TUSSEN OOST EN WEST

JONA LENDING

Jona Lendering

XERXES IN GRIEKENLAND

De mythische oorlog
tussen Oost en West

Uitgeverij Omniboek

INHOUD

Voorwoord	7
Deel 1 Ten oorlog	11
Het Perzische Rijk	11
Herodotos	21
De lessen van Marathon	27
De verdeelde Grieken	37
De grenzen van een oorlog	40
Deel 2 Xerxes' opmars	45
Naar de Hellespont	45
Naar Therma	53
Thessalië	57
Griekse plannen	61
Deel 3 Het dagboek	67
Xerxes in Thessalië	67
8 september 480	70
9-11 september 480	71
12 september 480	73
13-14 september 480	78
15 september 480	80
16 september 480	82
17 september 480	85
18 september 480	89

18/19 september 480	91
19 september 480	95
20 september 480	100
21-25 september 480	103
26 september 480	108
27 september 480	112
28 september 480	115
28/29 september 480	117
29 september 480	121
30 september 480	126
1-5 oktober 480	127
Deel 4 De Perzische nederlaag	131
Xerxes' aftocht	131
De kiem van een mythe	134
Wantrouwen	137
De zenuwenoorlog	143
Plataia	149
Mykale	155
Balans	160
Gescheiden wegen	161
Losse feiten	164
Eurymedon	170
Deel 5 De mythe	173
Ontstaan van de mythe	173
Het einde van de mythe	178
Vorbij de mythe	181
Terugkeer van de mythe?	183
Dagboek van Xerxes' veldtocht	185
Meer weten?	190
Dank	194
Noten	195
Register	201

VOORWOORD

Geschiedschrijving is eenvoudig, bedrieglijk eenvoudig. De historicus vat samen wat hij of zij in bronnen en archiefstukken vindt en vertelt het na in eigen woorden. Betreft het hedendaagse geschiedenis, dan kan de onderzoeker de betrokkenen interviewen en de omgeving bezoeken waar iets is gebeurd. Betreft het de Oudheid, dan is er de archeologie. Dat lijkt het wel zo'n beetje te zijn.

Maar zo simpel is het niet. Om te beginnen zijn de bronnen niet voor eenentwintigste-eeuwers geschreven. In het geval van Xerxes' Griekse veldtocht, het onderwerp van dit boek, is de voornaamste bron het verslag van de Griekse onderzoeker Herodotos van Halikarnassos, die weliswaar zijn best doet de feiten eerlijk te presenteren, maar die ook niet alles weet en op belangrijke vragen antwoorden geeft die ons niet bevredigen. Een tweede moeilijkheid is dat, als de overgeleverde data alle relevante feiten zouden documenteren, wetenschappers die feiten nog niet zomaar kunnen verklaren. Ze kunnen bijvoorbeeld niet vaststellen wat Xerxes heeft doen besluiten tot het ondernemen van zijn expeditie naar het westen. Zijn de bronnen al onvoldoende om de gebeurtenissen te verklaren vanuit Xerxes' eigen afwegingen, ze schieten volledig tekort voor de analyse van de diepere oorzaken. Een derde probleem is dan nog het toekennen van betekenis aan het verleden. De negentiende-eeuwse mythe dat de Perzische Oorlog beslissend was voor de Europese cultuur valt uitsluitend te typeren als simsalabimsociologie en is al een

ruime eeuw geleden aan gruzels geschreven, maar dat heeft niet verhinderd dat ze een jaar of vijftien geleden uit welverdiende vergetelheid is teruggekeerd.

Dit valt ten dele te verklaren vanuit de versplintering van de oudheidkunde. Classici weten onvoldoende van wat historici in de twintigste eeuw hebben gedaan. Een ander deel van de verklaring is het tekortschieten van de oudheidkundige wetenschapsvoorlichting. Hoewel het advies het wetenschappelijk proces te tonen er al ligt sinds de jaren zeventig, geven archeologische musea zelden aan waarop interpretaties zijn gebaseerd en leggen historische publikstijdschriften de historisch-kritische methode almaar niet uit. Zo leert het publiek nooit dat oudheidkunde een wetenschap is. Vreemd is het dus niet dat belangstellenden concluderen dat iedereen kan bijklussen, denken dat een opleiding niet nodig is en pulp niet herkennen voor wat het is. De terugkeer van de negentiende-eeuwse mythe is een gevolg.

Het illustreert de problemen in de geesteswetenschappen. Daarover wordt veel geklaagd en niet ten onrechte, maar het is vruchtbaarder gewoon het wetenschappelijk proces uit te leggen. In dit boek dient Xerxes' Griekse veldtocht als voorbeeld. Hoewel deze campagne op zichzelf ook boeiend is, wil ik vooral laten zien dat er puzzels zijn, dat er weinig zekerheid is en dat het bizar is de onbegrepen gebeurtenissen te typeren als begin van de Europese cultuur. Dit boek toont de oplossingen van de puzzels helaas niet. Gegeven de vervallen staat van de oudheidkunde is dat momenteel onmogelijk.

Ik draag dit boekje op aan mijn collega's van Oog op de Oudheid, een in het voorjaar van 2020 voor de derde keer georganiseerde reeks avonden in het Leidse Rijksmuseum van Oudheden over het wetenschappelijke van de oudheidkunde. Ik zeg niet dat de reeks volmaakt is, want als medeorganisator ken ik de tekortkomingen. Evenmin zal ik claimen dat dit boek volmaakt is, want bij het schrijven merkte ik weer hoe ontoegankelijk oudheidkundige informatie is. Ik kan slechts tonen dát er voetangels en klemmen zijn. Oog op de Oudheid heeft een iets verder gaande ambitie, namelijk tonen hoe de wetenschap daarmee omgaat.

Ik ben blij dat er meer mensen zijn die het publiek opnieuw serieus willen nemen en weer vertrouwd willen maken met een altijd boeiende, soms bloedirritante, per definitie veelzijdige, momenteel in de problemen verkerende, soms spectaculaire en bijna altijd verrassende wetenschap.

Tot slot dit. Een publiëksboek verdraagt maar een beperkte hoeveelheid jargon. Omdat ik wil tonen dat oudheidkunde een wetenschap is, heb ik enkele termen uit het wetenschapsjargon geïntroduceerd, en omdat er een maximum aan ongebruikelijke woorden is, heb ik typisch oudheidkundige jargontermen als “triëre” en “polis” achterwege gelaten. Aangezien ik de topografische uitleg eveneens tot een minimum heb beperkt, adviseer ik u de landkaarten er voortdurend bij te houden. U zult in dit boek verder weinig anekdotiek vinden over mannen als Leonidas of Themistokles en evenmin veel uitleg over de uitrusting van een soldaat of de opkomst van de democratie. Ze zijn van ondergeschikt belang en bovendien: boekenauteurs moeten niet willen doen wat het internet beter doet.

DEEL 1

TEN OORLOG

Het Perzische Rijk

Ahuramazda was een grote god, de schepper van de aarde hier beneden, de schepper van de hemel daarboven, de schepper van de mensen, de schepper van het geluk van de mensen en degene die Xerxes koning maakte. Er was één koning voor de mensheid, één heerser over iedereen. Xerxes was de grote koning, de koning der koningen, de koning van alle landen waar mensen woonden, de koning van deze aarde in zijn volle uitgestrektheid, de zoon van koning Darius en een lid van de dynastie der Achaimeniden.

Tot zover de officiële formule, die te vinden is in vrijwel elke inscriptie die Xerxes heeft nagelaten.¹ Zijn heerschappij was de kroon op Gods schepping, niet minder.

Het Perzische Rijk waarover hij de scepter zwaaide was ontstaan rond het midden van de zesde eeuw v.Chr. Koning Cyrus had alle volken onderworpen, van de Baktriërs in het oosten tot de Lydiërs in het verre westen. De grootste aanwinst was Mesopotamië geweest, het land tussen Eufraat en Tigris, waar talloze oeroude Babylonische en Assyrische steden de economische basis vormden voor het bestuur van elke supermacht in het oude Nabije Oosten. Cyrus' zoon Kambyses had Egypte toegevoegd en daarna was, na een burgeroorlog rond de wat schimmige figuur van Smerdis, de macht in handen gekomen van Darius, die na 522 het wereldrijk had georganiseerd. Hij erfde een los georganiseerde federatie van steden, volken en stammen, maakte daarvan iets dat begon te lijken op een staat en liet het geheel in 486 na aan zijn

De god Ahuramazda op een ten tijde van Xerxes vervaardigd reliëf uit de Perzische hoofdstad Persepolis. De naam van de godheid betekent "de wijze heer" en helpt verklaren waarom de Perzen hun oppergod gelijkstelden aan de Griekse god Apollo, die als orakelgod kon doorgaan voor wijsheidsgod. De Perzen brachten afbeeldingen als deze, waarin het Egyptisch-Fenicische motief van de gevleugelde zonneschijf en de Assyrische weergave van de god Aššur samenkomen, vooral aan op plaatsen waar een associatie bestond met de koning. Deze is dan ook te herkennen in het portret: de man met de trommelvormige kroon, baard en ruiker. Vgl. de audiëntiescène op p. 19.

zoon Xerxes. In feite leidden Cyrus, Kambyses, Darius en Xerxes Perzië van de IJzertijd naar het volle licht der geschiedenis.

Dit verhaal is in West-Europa altijd bekend geweest. De Bijbel vertelt dat Cyrus Babylon veroverde en vermeldt ook Darius en Xerxes. Renaissance-wetenschappers lazen daarnaast Latijnse en Griekse teksten, waaronder de *Historiën* van Herodotos, de vijfde-eeuwse onderzoeker die hierna aan bod komt. In de negentiende en vroege twintigste eeuw volgde de ontcijfering van drie soorten spijkerschrift: het Perzische, het Babylonische en

het Elamitische. Ook voegden archeologen eindeloos veel vondsten toe, variërend van koninklijke paleizen in Sousa, Pasargadai en Persepolis tot boerennederzettingen op het platteland van Judea en kleine vuurheiliddommen in Centraal-Azië.

Zoals in alle wetenschappen geldt: hoe meer data hoe beter. Soms documenteren ze delen van het antieke leven waarover geleerden vroeger niets wisten, zoals de kleitabletjes uit Persepolis, die een gedetailleerd beeld geven van de paleiseconomie. Soms bevestigt aanvullende informatie iets wat al bekend was. De door Herodotos vermelde Datis, die in 490 de Perzische troepen commandeerde tijdens de slag bij Marathon, staat eveneens vermeld in een inscriptie uit Rhodos en op een kleitabletje uit Persepolis, dat aangeeft dat hij in januari of februari 494 afreisde naar het westen.² Dat zijn drie stukjes bewijs, onafhankelijk van elkaar, die bevestigen dat deze generaal actief was in het Egeïsche Zeegebied. Zoiets versterkt het zelfvertrouwen van de oudheidkundige. Soms verfijnt aanvullende informatie een bestaand beeld. Waar Herodotos' chronologie van de diverse Perzische koningen nog vaag was, kunnen oudheidkundigen nu tot op de maand of zelfs week nauwkeurig zeggen wanneer zij regeerden.

Soms spreekt nieuwe informatie oudere inzichten tegen en dan is ze het meest waardevol. Herodotos – nogmaals: zo meteen meer – meende bijvoorbeeld dat het Perzische Rijk voortbouwde op het sterk gecentraliseerde koninkrijk van de Meden, terwijl archeologen voor het bestaan van zo'n staat niet de aanwijzingen hebben gevonden die ze verwachtten. Nergens vonden ze paleizen met monumentale architectuur of zelfs maar kleitabletten met de vermelding van deze of gene Medische vorst. Aanvankelijk konden oudheidkundigen denken dat het bewijsmateriaal nog wel gevonden zou worden. Het is immers niet zo dat in West-Iran, waar de Meden woonden, elke vierkante meter is onderzocht. Na verloop van tijd bleek de conclusie echter onvermijdelijk dat het rijk van de Meden archeologisch niet was terug te vinden. Het moest gaan om een losse federatie van stammen die samenwerkten onder leiding van de Medische vorst, maar waar geen staatsapparaat was ontstaan. Deze archeologische

Het Perzische Rijk ten tijde van Darius

conclusie biedt inzicht in Herodotos' werkwijze. Hij heeft vermoedelijk alleen geweten dat Cyrus' carrière was begonnen met een opstand tegen de Meden en heeft daar een onderdrukkende en dus goed georganiseerde overheid bij gefantaseerd. Later ontdekten oudheidkundigen dat de Perzen voortbouwden op het bestuursapparaat van het oude koninkrijk Elam (in het zuidwesten van het huidige Iran) en kenden ze eindelijk het verhaal dat Herodotos had laten liggen. Zouden oudheidkundigen alleen Herodotos hebben gehad, zonder conflicterend bewijs, dan zouden ze diens verhaal over de gecentraliseerde Medische staat zonder nadenken hebben overgenomen.

Door nieuwe gegevens neemt onze kennis van het verleden dus toe en kunnen we die verfijnen. Toch blijven er problemen. Zelfs nu de vanouds bekende Griekse teksten zijn uitgebreid met duizenden oosterse teksten en talloze archeologische vondsten, beschikt de oudheidkundige over onvoldoende data. Lang niet alles wat een hedendaagse onderzoeker wil weten is vastgelegd in bronnen of af te leiden uit het bodemarchief. Vaak valt van informatie niet vast te stellen of en waarvoor ze representatief is. Ook heeft de oudheidkundige niet altijd een beeld van wat ontbreekt. Hij beschikt dus over te weinig data en dat brengt het gevaar met zich mee dat hij de lacuneuze informatie gaat interpreteren vanuit zijn eigen aannames. Het gevaar van fouten is des te groter omdat hij leeft in een wereld die sterk verschilt van de wereld die hij beschrijft. De oudheidkundige leeft niet in een agrarische maatschappij, weet niet wat honger en rechteloosheid zijn, heeft geen ervaring met een stamsamenleving, is eraan gewend dat hij zijn mening altijd mag geven en denkt in economische termen. Om te verhinderen dat hij zijn eigen begrippen meeneemt, bedient hij zich van de sociale wetenschappen. Door bijvoorbeeld het oude Perzië te vergelijken met andere voorindustriële samenlevingen, krijgt hij de beschikking over extra data en vindt hij beschrijvingen van zaken waarover hij anders onvoldoende zou weten. Zulke vergelijkingen lossen niet alle problemen op maar dragen wel bij aan scherpte en focus.

Voor de Perzen geldt dat ze, net als de Meden, van oorsprong nomaden waren. Een stamsamenleving dus. Cyrus onderwierp echter het verstedelijkte Mesopotamië en begon een eigen permanente residentie te bouwen: Pasargadai, dat in feite bestaat uit enkele uit steen gebouwde tenten. Het illustreert dat de Perzen in deze tijd meer sedentair werden. Als heerser van het grootste rijk dat de wereld tot dan toe had gezien, was Cyrus bovendien meer dan een traditioneel stamhoofd. Het koningschap paste niet goed bij de stamtradities en dat moet hebben geleid tot spanningen met andere leiders. Voor zulke ontwikkelingen zijn in de voorindustriële geschiedenis parallellen aan te wijzen, zoals het in de Bijbel beschreven ontstaan van de monarchie in Israël.³

Ook Herodotos noemt zulke protesten. Een anekdote dat Cyrus' zoon Kambyses enkele aristocraten liet executeren, door Herodotos vermeld om te illustreren dat Kambyses krankzinnig was, krijgt een andere betekenis vanuit het perspectief van een nog niet algemeen aanvaard koningschap. Smerdis, Kambyse's mogelijk onrechtmatige opvolger, schold belastingen kwijt, wat opnieuw duidt op een vorst die zijn positie moest bevechten ten opzichte van lokale leiders. De volgende vorst, Darius, moest de rijksgroten ervan overtuigen dat de monarchie een geschikte staatsvorm was. Het is allemaal informatie die gaat spreken als we de spanning herkennen tussen koningschap en traditionele macht.⁴

Hoe de verdere ontwikkeling kan zijn geweest, tonen de parallellen met bijvoorbeeld het Macedonië van Filippus II (de vader van Alexander de Grote) en het Frankische Rijk ten tijde van de Merovingen. In die gevallen is steeds te zien dat de nieuwe vorst de macht consolideert door de aristocraten overvloedig te voorzien van zilver en goud, meestal bemachtigd in buitenlandse oorlogen. Zo moet het ook zijn gegaan met de eerste Perzische koningen. De gouden voorwerpen in de oudheidkundige musea (vgl. p. 154) hebben ooit hetzelfde gefunctioneerd als het edelsmeedwerk in het archeologisch museum van Thessaloniki of de schaal van Oegstgeest in het Leidse Rijksmuseum van Oud-

heden. Externe agressie betekende buit en buit kocht interne stabiliteit.

Zo groeide het Perzische Rijk van een stamsamenleving, waarin verwantschap de belangrijkste vorm van organisatie was, naar een vroege staat. Het woord “staat” is eigenlijk wat misleidend, want in het bedoelde samenlevingstype vallen staat, koninklijke familie en hofhouding samen. Dit wil zeggen dat de vorst beschikt over enerzijds een klein ambtelijk apparaat dat hij onderhoudt vanuit zijn eigen middelen en anderzijds een professioneel leger dat wordt onderhouden vanuit de koninklijke domeinen. De aloude aristocraten hebben eervolle taken als bestuurders. Deze elite staat ver af van de gewone mensen, veelal boeren, die in feite rechteloos zijn, maar wel de zekerheid hebben dat het leger hen beschermt. De koning heeft vaak een bovenmenselijke status, terwijl een bouwprogramma de monumenten oplevert waarmee het nieuwe regime de onderdanen imponeert.

Het is allemaal terug te zien in Perzië: een kanselarij die duizenden kleitabletten produceerde, een professioneel leger, oude families die provincies bestuurden, de paleizen van Persepolis en Sousa, een vorst wiens heerschappij niets minder was dan de kroon op Ahuramazda's schepping. De ideologie dat de wereld goed was geschapen en dat de koning de door de Schepper gewilde ordening garandeerde, impliceerde dat de wereld in feite perfect was en geen ontwikkeling kon kennen. Dat was geen klimaat waarin historische belangstelling kon groeien en ondanks duizenden kleitabletten zijn er uit het rijk van Xerxes weinig historiografische teksten. Dat Herodotos zich baseert op mondelinge tradities, vloeit rechtstreeks voort uit de Perzische ideologie.

De afwezigheid van Perzische bronnen valt te betreuren, want de Perzen zouden wel wat te vertellen hebben gehad. Om de macht van de koning te vestigen (zoals de vorst het zelf zal hebben genoemd) of om de transformatie van stamsamenleving naar vroege staat te doen slagen (om het in moderne termen te beschrijven), hadden de Perzische koningen een buitenlandse vijand nodig aan wie buit viel te ontnemen. Er zou dus nogal

De Perzische koning, groter afgebeeld dan alle anderen en gezeten achter twee wierookbranders, ontvangt een voorname gast, die zijn vorst een kus toeblaast. Achter de koning staat de kroonprins, ook wat groter dan de anderen en net als de vorst herkenbaar aan een ruiker. Daarachter staan een zogeheten magiër met bedekte mond (p. 47) en de koninklijke wapendrager. Reliëf uit Persepolis, nu in het Nationaal Museum in Teheran.

wat krijgsgeschiedenis te beschrijven zijn geweest. Nadat Kambyses Egypte had toegevoegd, veroverde Darius de Punjab en het gebied dat in de Oudheid Thracië heette. De landkaart op p. 14-15 toont het wereldrijk. Tussen 499 en 494/493 onderdrukten zijn generaals een opstand van de Griekse steden in het westen van het huidige Turkije. Het feit dat de koning deze veldtocht niet persoonlijk leidde, toont dat zijn gezag erkend begon te raken: Darius hoefde niet bang te zijn dat zijn generaals het leger zouden misbruiken om op te rukken naar Sousa of Persepolis.

In 492 voegde generaal Mardonios Macedonië toe aan de Perzische gewesten en twee jaar later stak een Perzische vloot over naar het Griekse moederland, waar de Perzische troepen de stad Eretria innamen en de bevolking deporteerden. Toen het expeditieleger, gecommandeerd door Artafernes en de al genoemde Datis, zich richtte naar Athene, werd het in de zomer van 490 bij Marathon verslagen.

Enkele jaren later overleed koning Darius. Van zijn echtgenotes had hij verschillende zoons, die via hun moeders waren

Deportatie van een bevolking. Dit reliëf uit het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden is Assyrisch, maar de praktijk kwam ook voor in het Perzische Rijk.

verbonden met de aristocratische families wier macht Darius had gebroken. Om te verhinderen dat een van die families een concurrerend machtscentrum zou worden, koos Darius als opvolger Xerxes, zoon van een vrouw zonder machtige verwanten.⁵ Ook na Darius' zesendertigjarige heerschappij was de macht van de koning over de aristocraten nog niet vanzelfsprekend. De nieuwe koning moest opstanden in Egypte (487-485) en Babyloonië (484) onderdrukken. In 480 was hij echter sterk genoeg om net als Cyrus, Kambyses en Darius een buitenlandse expeditie te organiseren. Het voornaamste verslag van de Xerxes' invasie van Griekenland is geschreven door de Griekse onderzoeker Herodotos.

Herodotos

Herodotos van Halikarnassos, die rond 480 zal zijn geboren en kort na 429 is overleden, zou de voorgaande paragraaf vermoedelijk vreemd hebben gevonden. Zijn *Historiën* beginnen met zijn taakomschrijving: hij wil ervoor zorgen dat de grootse, indrukwekkende prestaties van Grieken en anderen niet van roem verstoken zouden blijven én de oorzaak opsporen waardoor ze in conflict raakten. Dat laatste brengt hem ertoe één man aan te wijzen: de Lydische vorst Kroisos, die ergens in het derde kwart van de zesde eeuw v.Chr. zijn koninkrijk in het westen van het huidige Turkije verloor aan Cyrus de Pers.

Nu hadden ook de Griekse stadstaten ten oosten van de Egeïsche Zee een nieuwe koning. In Herodotos' verslag reageren de stedelijke machthebbers door in opstand te komen tegen koning Darius, die legers stuurt om de rebellie te onderdrukken. De opstandelingen hebben echter steun gekregen van de in het Griekse moederland gelegen steden Athene en Eretria, waarop Darius tot wraak besluit. Zoals gezegd loopt dat uit op de nederlaag bij Marathon in 490, die de Perzische koning ertoe brengt een grotere expeditie naar het westen te organiseren, die uiteindelijk pas in 480 zal plaatsvinden onder leiding van Xerxes.

Dit is hoe Herodotos het presenteert: vorsten nemen beslissingen, reagerend op de beslissingen van andere vorsten. Actie en reactie. Het draait dus om individuen. Hun gedrag wordt overigens in laatste instantie gestuurd door de goden: als Xerxes aarzelt of hij wraak moet nemen voor de vernedering bij Marathon, heeft hij een droom die hem brengt tot andere gedachten. Herodotos zou een sociaalwetenschappelijke verklaring als die op p. 17-18, waarin de oorzaak van de Perzische agressie werd gezocht in een abstract proces van staatsvorming, waarschijnlijk ongebruikelijk hebben gevonden. Zijn wijze van verklaren is een andere dan de onze. Waar Herodotos alleen individuen als oorzaak aanwijst ("methodisch individualisme", in wetenschappelijk jargon), herkennen moderne onderzoekers dat ook abstractere zaken een rol spelen. Ze baseren zich daarbij overigens op feiten die ze reconstrueren aan de hand van diezelfde Herodotos.

Herodotos' *Historiën*

Herodotos' *Historiën* staan boordevol historische, aardrijkskundige, etnografische en andere informatie. Samengevat komt het neer op het volgende:

Boek 1

Proloog; de Lydiërs onderwerpen de Griekse stadstaten in Azië; de Lydische heerser Kroisos verliest zijn hoofdstad Sardes en zijn rijk aan de Perzische koning Cyrus; terugblik op de wijze waarop Cyrus de Perzen heeft bevrijd en de Meden heeft onderworpen; Cyrus onderwerpt de Babyloniërs; Babylon; Babylonische zeden en gewoonten.

Boek 2

Kambyses volgt Cyrus op en wil Egypte aanvallen; geografie van Egypte; Egyptische gewoonten en dieren; geschiedenis van Egypte.

Boek 3

Kambyses onderwerpt Egypte; staatsgreep van Smerdis en opkomst van Darius; Perzische discussie over de juiste staatsvorm; Darius wordt koning en organiseert het wereldrijk; de Perzen veroveren het Griekse eiland Samos.

Boek 4

Land en gewoonten van de Skythen; Darius trekt door Thracië en bestrijdt de Skythen; de Perzen onderwerpen de Griekse steden in Libië.

Boek 5

De Perzen onderwerpen Thracië; Thracische zeden en gewoonten; gebeurtenissen in Sparta; ontstaan van de Atheense democratie; de Griekse stadstaten in Azië komen in opstand, gesteund door Athene en Eretria; het Perzisch tegenoffensief.

Boek 6

De Perzen heronderwerpen de Griekse stadstaten in Azië; gebeurtenissen in Griekenland; Mardonios annexeert Macedonië; Perzische operaties in het Egeïsche Zeegebied; de Perzen veroveren Eretria; de Athener Miltiades verslaat het Perzische leger van Artafernes en Datis bij Marathon; carrière van Miltiades.

Boek 7

Xerxes volgt Darius op en aarzelt of hij ten strijde moet trekken; Xerxes' dromen; Perzische voorbereidingen, waaronder bruggen over de Hellespont en een kanaal door het Athos-schiereiland; Xerxes komt naar Sardes; Griekse voorbereidingen; spionnen in Sardes; Xerxes' opmars door Thracië, Macedonië en Thessalië; Xerxes verslaat bij Thermopylai een Grieks leger, gecommandeerd door Leonidas.

Boek 8

De Perzische zeemacht verdrijft de Griekse vloot van Artemision; het Perzische leger rukt op naar Athene; Perzen in Delfi; de Perzische vloot vaart naar de Atheense havens; Griekse beraadslagingen; list van Themistokles; de Griekse vloot verslaat de Perzen in de zeeslag bij Salamis; Xerxes keert terug naar Sardes; Mardonios in Thessalië; Artabazos' wintercampagne.

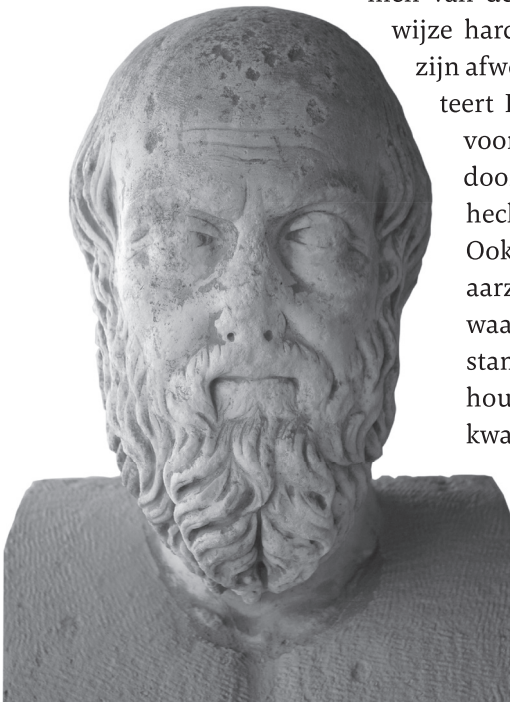
Boek 9

Mardonios' strooptocht naar Athene; Griekse aarzelingen; de Grieken, gecommandeerd door de Spartaan Pausanias, verslaan de Perzen bij Plataia; de Griekse vloot, gecommandeerd door de Spartaanse koning Leotychidas, vernietigt de Perzische vloot bij Mykale; de Griekse stadstaten in Klein-Azië herwinnen hun onafhankelijkheid; Atheense expeditie naar Sestos.

Het typeert de auteur dat deze mogelijkheid bestaat. In zijn *Historiën* biedt hij informatie over talloze gebeurtenissen en geeft hij daarvoor ook verklaringen, maar hij doet het steeds zo dat lezers tot andere oordelen kunnen komen dan de auteur. Dit wordt bevorderd doordat hij, heel journalistiek, vrij consequent hoor en wederhoor toepast. Waar mogelijk⁶ geeft hij van dezelfde gebeurtenis twee lezingen. Hij moet tientallen mensen hebben gesproken. Herodotos kan ook informatie doorgeven waarvan hij zegt dat hij deze niet gelooft, zoals het beroemde verhaal over zeelieden die hadden beweerd om Afrika te zijn gevaren. “Een ander zal misschien het verhaal geloven dat zij bij hun vaart om Afrika de zon aan hun rechterhand hebben gezien,” schrijft Herodotos, die nog meende dat de aarde een platte schijf was, “ik niet.”⁷ Zijn scepsis heeft hem dus niet weerhouden informatie door te geven waarvan wij, wetend dat westwaarts varende zeelieden op het zuidelijk halfrond het beschreven verschijnsel inderdaad zien, constateren dat ze correct is.

Een andere opvallende trek is dat hij regelmatig aangeeft welke argumenten hem tot een bewering brengen. Zo geeft hij diverse redenen waarom de Kolchiërs aan de Zwarte Zee afstam-

men van de Egyptenaren.⁸ Door op deze wijze hardop te denken en de lezer in zijn afwegingen te laten delen, presenteert Herodotos zich als een onbevooroordeelde onderzoeker, waardoor het verleidelijk is geloof te hechten aan zijn beoordelingen. Ook wanneer een moderne lezer aarzelt, zoals bij de argumenten waarom de Kolchiërs uit Egypte stammen, blijft deze het gevoel houden dat Herodotos het niet kwaad bedoelt.

Herodotos (Agora-museum, Athene).

In 480 v.Chr. probeerde de Perzische koning Xerxes de Griekse stadstaten te onderwerpen. Ondanks de inzet van tienduizenden soldaten, ruim duizend schepen en een superieur ingenieurskorps liep de operatie uit op niets. Griekenland bleef vrij en dus overleefden de democratie, filosofie, kunst, wetenschap, rationaliteit en humane waarden, die anders zouden zijn weggespoeld in de vloedgolf van Perzische despotie en oosters obscurantisme.

Dat is althans de negentiende-eeuwse visie op het conflict. Wetenschappers hebben dit beeld in de twintigste eeuw aan flarden geschreven maar in de eenentwintigste eeuw is het in allerlei ideologisch getinte boeken opnieuw in omloop gebracht. Historicus Jona Lendering legt in *Xerxes in Griekenland. De mythische oorlog tussen Oost en West* uit waarom de negentiende-eeuwse visie onzinnig is, vestigt de aandacht op de onbeantwoorbare vragen en toont dat de oudheidkundige disciplines zich vernieuwen. Oudheidkunde is geen leverancier van politieke argumenten en ludieke weetjes. Het is een wetenschap.

JONA LENDERING blogt op MainzerBeobachter.com, is journalist, reis leider, docent, beheert Livius.org en is de auteur van verschillende boeken. *NRC Handelsblad* prees zijn boek *De klad in de klassieken* als 'een overtuigende liefdesverklaring aan de oudheidkunde'.

Uitgeverij Omniboek

